

Agnès i Robert Vinas

LA COMPANYIA CATALANA A ORIENT

Rafael Dalmau, Editor

Agnès i Robert Vinas

La Companyia Catalana a Orient (1303-1311)

Traduccions i adaptacions dels textos a càrrec de:

Josep Antoni Aguilar

Eusebi Ayensa

Miquel-Lluís Muntané

Carme Plaza

Xavier Renedo

Rafael Dalmau, Editor

La present edició ha comptat amb el suport de:

© Del text: Agnès i Robert Vinas

© De la versió en català modern del text de Ramon Muntaner: Josep Antoni Aguilar i Xavier Renedo

© De la traducció dels textos grecs: Eusebi Ayensa

© De la traducció dels textos francesos: Miquel-Lluís Muntané i Carme Plaza

© D'aquesta edició: Rafael Dalmau, Editor

c/ del Pi, 13, 1r, 1a. 08002 Barcelona

www.rafaeldalmaueditor.cat

Primera edició en català: juny de 2017

Primera edició en francès: octubre de 2012

ISBN: 978-84-232-0828-9

Dipòsit Legal: B 14.202-2017

Maquetació: Agnès Vinas

Compaginació i coordinació: Eulàlia Barrasetas

Grafisme: Eulàlia Barrasetas i Agnès Vinas

Imprès i enquadernat: Egedsa

Capítol 1

L'entrada en escena de Roger de Flor

[193] Ara deixaré de parlar-vos de Carles de França¹, que va buscant la gent que l'ha d'acompanyar a Sicília, i passaré a parlar-vos d'un home de gran valor, però d'origen humil, que pels seus grans mèrits ascendí, en molt poc de temps, molt més que cap altre home abans d'ell. I si vull parlar-ne és perquè les seves gestes, que podreu sentir de seguida, foren uns fets molt meravellosos i d'un valor excepcional, i totes s'atribuïren, com així ha de ser, al Casal d'Aragó. I una de les raons que m'han impulsat, almenys en part, a escriure aquest llibre són les grans meravelles que ell promogué i féu possibles, i les grans victòries que els catalans i els aragonesos han aconseguit en les terres gregues des que ell hi anà. I aquestes meravelles ningú no les podria explicar tan bé com jo, que a Sicília, en l'inici de la seva bona fortuna, era el seu procurador general, i vaig prendre part en totes les grans accions per mar i per terra que ell dugué a terme. Per aquesta raó heu de donar fe a les meves paraules.

[194]. És veritat que l'emperador Frederic II tenia un falconer que era alemany, que es deia Ricard de Flor i que era un home molt bell. I l'emperador, a la ciutat de Bríndisi, li donà com a esposa la filla d'un ciutadà molt notable i molt ric, de manera que Ricard de Flor guanyà una fortuna entre el que l'emperador li donà i el dot de la seva muller. Tingué dos fills d'aquest matrimoni: el gran es deia Giacomo de Flor i l'altre, el petit, era En Roger de Flor. Quan el rei Conradí anà al regne de Sicília el fill gran encara no havia fet els quatre anys, mentre que en Roger només en tenia un. Com que el seu pare era un bon guerrer, volgué participar en la batalla de Conradí contra el rei Carles d'Anjou, i hi perdé la vida. I quan el rei Carles ocupà el regne de Sicília, expropià tots els béns dels antics partidaris de l'emperador Frederic o del rei Manfred, de manera que a aquests dos nois i a la seva mare només els quedà el que la seva mare havia aportat com a dot al matrimoni. La resta de béns de la família els perderen.

I aquells dies les naus de les ordes del Temple i de Sant Joan de l'Hospital fondejaven a Bríndisi, i aquí també hi venien a passar l'hivern les naus de la Pulla que transportaven pelegrins i queviures. I les cases dels

1. Carles de Valois, germà de Felip IV el Bell, rei de França (vegeu l'arbre genealògic de la p. 11).

Pàgina anterior

1.1 – El falconer del rei

De arte venandi cum avibus

Fr 12400, fol. 3 (vers 1305-1310)

BnF, París

Sobre l'emperador Frederic II Hohenstaufen (1194-1250), la genealogia del qual apareix a la pàgina 11, la història n'ha remarcat sobretot l'important paper polític que dugué a terme en l'escena internacional, la recuperació de Jerusalem i la llarga lluita contra el Papat. Home de gran cultura, apassionat per la caça, va escriure un tractat de falconeria, al qual pertany aquesta imatge, que esdevingué cèlebre: als peus, es troba el seu falconer Richard von Blum, a qui Muntaner, catalanitzant el nom a la moda de l'època, anomena Rixart de Flor. El seu fill serà anomenat a la Crònica Roger de Flor, nom que després adoptaren els historiadors catalans. Roger va néixer el 1267, un any abans de la batalla de Tagliacozzo entre Conradí i Carles d'Anjou, germà de sant Lluís.

Els afers de Sicília

A sobre
1.2 – La coronació de Carles I de Nàpols pel papa Climent IV

A sota
1.3 – Mort de Manfred a Benevent
Frescs de la Tour Ferrande (final del segle XIII). Pernes-les-Fontaines

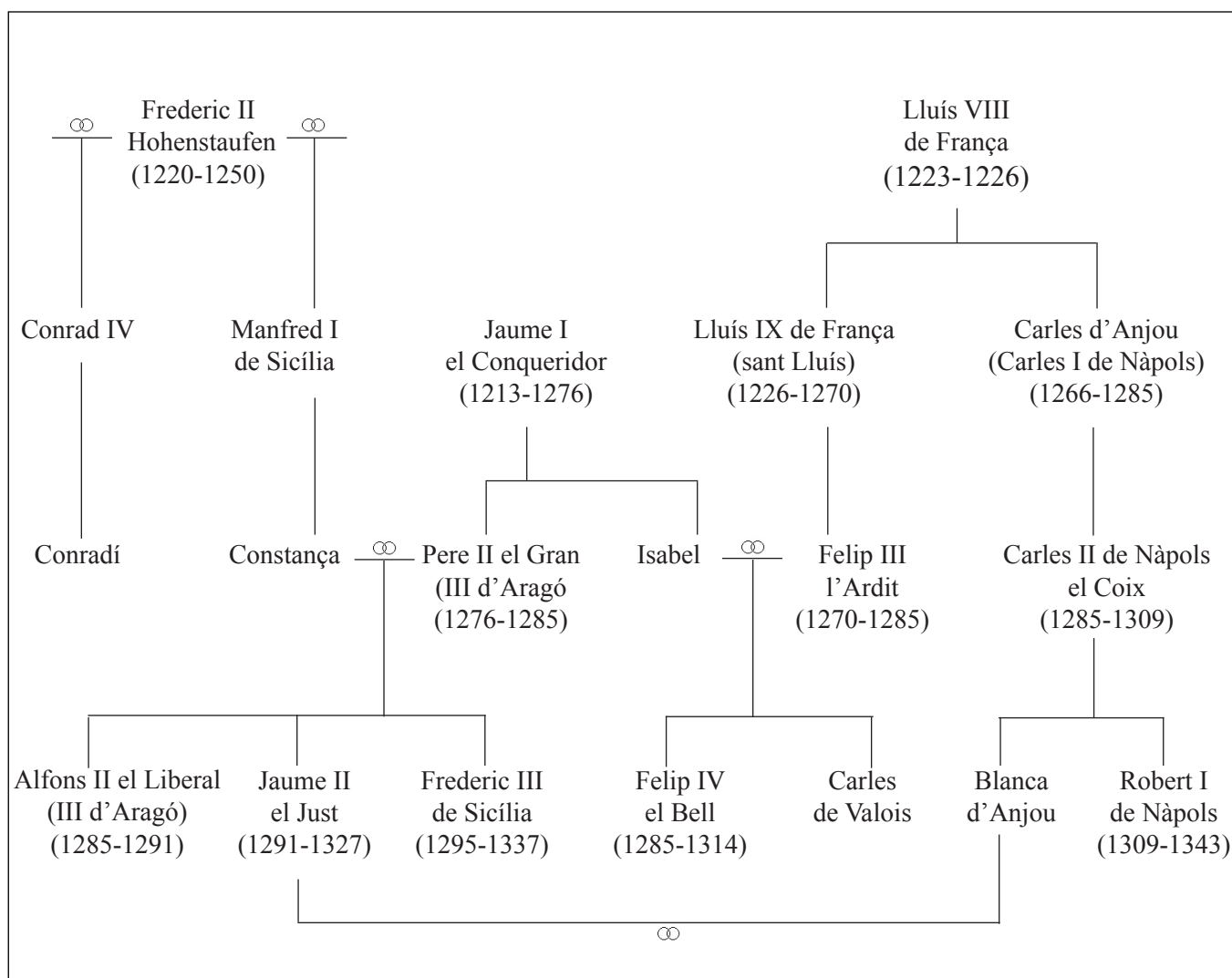
Pàgina següent
1.4 – Arbre genealògic simplificat dels
Hohenstaufen, del Casal de Barcelona i dels Anjou
Les dates són les del començament i la fi dels regnats

És essencial, abans d'entrar de ple en el relat de l'expedició dels catalans a Orient, que fem un repàs al que passava a Sicília a la segona meitat del segle XIII: això permet comprendre les condicions en què aquesta expedició va tenir lloc, i fins i tot en marquen el punt de partida geogràfic.

Perquè la rivalitat històrica entre el Sacre Imperi Romanogermànic i el Papat per la dominació d'Itàlia, dividida entre güelfs (partidaris del papa) i gibel·lins (partidaris de l'emperador), constitueix el marc inicial d'aquesta història. Aquesta rivalitat augmenta després de la mort, el 1250, de l'emperador Frederic II Hohenstaufen, quan el 1264 el papa francès Climent IV imposa Carles d'Anjou, germà petit de sant Lluís, com a rei de Nàpols. Carles s'oposa als successors de Frederic, primer al seu fill il·legítim Manfred, derrotat i mort a la batalla de Benevent el 1266, després al nebot d'aquest últim, Conradí, derrotat a Tagliacozzo el 1268 i executat després.

El tercer pis de la Tour Ferrande, situada a l'antiga localitat de Pernes-les-Fontaines (Vaucluse), està magníficament decorada per un conjunt de frescs de finals del segle XII, únic a França. Il·lustren la conquesta de Nàpols i Sicília per Carles d'Anjou, germà de sant Lluís, amb l'ajut del Papat. Es creu que la torre va ser construïda per un membre de la noble família provençal dels Baus, que pertanyia a l'orde dels Hospitalers i probablement havia acompanyat Carles al regne de Nàpols. El tercer pis devia ser una biblioteca, un lloc de reunió o fins i tot potser un dipòsit d'arxius. L'estil d'aquests frescos és gòtic lineal en què predomina un dibuix amb amb trets acusats i colors saturats. La mateixa tècnica es troba a Catalunya (1285-1290) en les pintures sobre la conquesta de Mallorca, conservades al MNAC, de Barcelona, i al castell d'Alcanyis a l'Aragó.

Llavors entra en joc la monarquia catalanoaragonesa, a través de la persona del rei Pere el Gran, marit de Constança de Hohenstaufen, filla de Manfred, que reclama la corona de Sicília, en nom de la seva dona. El rei Pere instiga, amb l'ajuda dels nobles sicilians (en particular Joan de Pròixida) i amb el suport financer de l'emperador bizantí Miquel VIII, l'aixecament de les Vespres Sicilianes el 1282, el qual fa fora els angevins de Sicília. Deu la seva victòria a la seva flota i als almogàvers que havia reclutat en gran nombre a Catalunya i Aragó.

Comencen aleshores les guerres de Sicília, la primera fase de les quals s'allarga de 1282 a 1295. Oposen la Casa d'Anjou, ajudada per França i la Santa Seu, amb la monarquia catalanoaragonesa. Però aquesta rivalitat s'estén fins i tot a Europa, quan el rei de França, Felip III l'Ardit, envaeix els dominis del rei Pere el Gran, que el papa havia donat al seu fill petit, Carles de Valois. La seva derrota i les successives morts de Carles d'Anjou, Felip III (a Perpinyà, el 1285) i Pere el Gran (el 1285) no posen fi a la lluita, que continua a la Mediterrània entre els angevins i la Corona d'Aragó. Un dels seus principals protagonistes és Carles II, fill de Carles d'Anjou. Fet presoner el 1284 i havent estat retingut a Catalunya,

és alliberat el 1288, però ha de lliurar tres dels seus fills, que no seran alliberats fins al 1295.

En el camp contrari són els reis Alfons el Liberal (1285-1291) i Jaume II (1291-1327), tots dos fills de Pere el Gran, els que continuen la lluita.

El tractat d'Anagni, signat el 1295 per iniciativa del papa Bonifaci VIII, posa fi a la primera fase d'aquestes guerres. Com a conseqüència d'aquest acord, el rei Jaume II el Just es casa amb Blanca d'Anjou, filla de Carles II, i Sicília és lliurada al Papat, que l'ha de restituir a Carles II.

Però els nobles sicilians es neguen a tornar sota el domini d'Anjou i ofereixen la corona de Sicília a Frederic, germà petit de Jaume II, regent de l'illa en nom del seu germà des de 1291. És coronat a Palerm el 1296. La seva decisió d'acceptar el tron provoca la represa de les hostilitats. Però aquesta vegada, Frederic no sols té en contra els angevins i la monarquia francesa, sinó també el seu germà Jaume II, perquè es veu obligat a respectar la paraula donada a Anagni.

És en aquest moment que comença la nostra història, quan Carles el Coix demana auxili al rei Felip el Bell, que li envia el seu germà, Carles de Valois, a qui Ramon Muntaner anomena «misser Carles».

1. Aquest testimoni de Muntaner és l'únic que posseïm sobre les «infanteses» de Roger. Com en les novel·les de cavalleria, es tracta d'un passatge obligat en les narracions de la vida d'un heroi.

2. Hi ha moltes hipòtesis sobre la identitat d'aquest jove rei. Potser Muntaner, que escriu l'any 1325, pensa en Frederic III de Sicília, proclamat rei el 1295 a l'edat de vint-i-tres anys, però hi ha investigadors que creuen que es refereix a Enric Plantagenet el Jove, fill d'Enric II d'Anglaterra.

3. Mont-Pèlerin o Castell Pelegrí, al sud d'Acree, no fou abandonat pels croats fins al 14 d'agost de 1291.

4. Muntaner fa un salt en el període de 1291 a 1296 en la vida de Roger. Més endavant (§ 206) ens informa que té una filla d'una dama de Xipre.

5. Tici Doria, comerciant i armador, membre d'una de les famílies genoveses més importants.

6. Robert, duc de Calàbria, tercer fill del rei Carles II el Coix, es casarà amb la princesa Sança de Mallorca i arribarà al tron el 1309.

ordes militars tenien grans possessions disseminades per Bríndisi, per tota la Pulla i per tot el regne de Sicília. A la primavera, les naus que passaven l'hivern a Bríndisi es carregaven, per anar a Sant Joan d'Acree, de pelegrins, d'oli, de vi, de greix i de forment. Bríndisi és segurament la plaça cristiana més adequada per anar a Terra Santa, a més de ser una terra molt abundant en béns de tota mena. Està molt a prop de Roma i té el millor port del món. I la ciutat, que envolta tot el port, és molt bella, i les seves cases arriben gairebé fins al mar.

Més endavant, quan En Roger era un noi que amb prou feines tenia vuit anys¹, hi havia un templer anomenat fra Vassall, originari de Marsella i que era sergent de l'orde. Fra Vassall, que era un bon mariner, governava una nau del Temple i vingué a Bríndisi a passar l'hivern amb la seva nau i a fer-hi reparacions. I mentre la reparaven En Rogeró de Flor, que, com ja he dit, tot just era un nen, anava saltant per la nau i per les xarxes amb una agilitat extraordinària, com si fos un simi, i, com que la casa de la seva mare era molt a prop del lloc on feien les reparacions, cada dia se'l passava allà. I a fra Vassall li féu tanta gràcia el jove Rogeró que se l'estimava com si fos el seu fill, de manera que digué a la seva mare que, si li lliurava el seu fill en custòdia, intentaria que ingressés en l'orde del Temple. I la mare es refià de fra Vassall perquè li semblà que era una persona honesta, i li lliurà el seu fill. I així sortí el jove més expert en l'art de navegar, capaç de fer grans meravelles enfilant-se d'un lloc a l'altre de les naus. Quan tan sols tenia quinze anys ja era considerat un dels millors mariners del món tant pel seu físic com pels seus amplis coneixements de l'art de la navegació, de manera que fra Vassall li deixava que fes el que volgués amb la nau.

I el mestre del Temple, veient-lo tan valent i bo, l'admeté en l'orde i el nomenà frare sergent. I poc temps després d'haver-hi ingressat, l'orde del Temple comprà als genovesos la nau més gran que existia en aquells temps —es deia *el Falcó*— i l'entregà a les mans de fra Roger de Flor, que navegà molt de temps amb aquesta nau de forma sàvia i valerosa. L'orde del Temple tragué més profit d'aquesta nau a Sant Joan d'Acree que de totes les altres naus juntes que hi tenia. I fra Roger fou l'home més generós del món, que ni tan sols el «Rei Jove»² s'hi podia comparar, perquè tot el que guanyava ho donava i ho repartia entre els bons cavallers del Temple i entre els molts amics que s'havia sabut guanyar.

Aquells dies la plaça de Sant Joan d'Acree es perdé, i ell hi era, en el port, amb la seva nau quan els sarraïns la conqueriren, i pogué salvar la vida de moltes dames, donzelles i de molta bona gent, amb tots els seus béns, fent-los lloc en la seva nau. I després també salvà la vida de molta gent transportant-la a Mont Pelegrí³, de manera que els beneficis que obtingué d'aquell viatge foren incalculables. I quan amarrà la seva nau donà molts de diners al gran mestre del Temple i a tots aquells que governaven l'orde. Un cop fet això, alguns envejosos l'acusaren davant del mestre de l'Orde dient que tenia molts de diners amagats procedents dels fets de Sant Joan d'Acree, i el gran mestre li expropià tots els béns que pogué i el volgué detenir. Roger de Flor, però, ho sabé abans, abandonà la nau en el port de Marsella i se n'anà a Gènova⁴, on es retrobà amb Tici Doria⁵ i amb altres bons amics que s'havia guanyat, que li deixaren diners perquè es comprés una galera molt bona, que es deia *l'Oliveta* i que armà molt bé.

I amb aquesta galera se n'anà a Catània per oferir els seus serveis al duc Robert d'Anjou⁶ en la guerra. El duc, però, no l'acollí gaire bé ni en els fets ni en les paraules, de manera que Roger de Flor s'hi estigué tres dies

Pàgina següent

1.5 – La presa d'Acree (1291)

Histoire d'Outremer
Fr 2825, fol. 361v (vers 1300)
BnF, Paris

Sant Joan d'Acree, la darrera capital del regne llatí de Jerusalem, va ser assetjat el maig de 1291 per les tropes del soldà mameluc al-Asraf Khalil. Malgrat una defensa heroica duta a terme pel mestre del Temple, Guillem de Beaujeu, i el de l'Hospital, Jean de Villiers, la ciutat va ser presa per assalt el 28 de maig de 1291. Els darrers dies es van evacuar deu mil habitants cap a Xipre. La caiguda d'Acree provocà l'abandó de les altres places (Tir, Beirut, Sidó i Castell Pelegrí) i fou la fi de la presència dels francs a Terra Santa. De manera diferent a allò que pretén la llegenda daurada presentada per Muntaner, la jerarquia del Temple i el papa cregueren que Roger de Flor aprofità el desconcert dels habitants d'Acree per enriquir-se de manera immoral. El papa i el Temple no li perdonaran mai, i això li impossibilitarà qualsevol intent posterior de retornar a Occident.

Sumari

Introducció		5
Capítol 1	L'entrada en escena de Roger de Flor	9
Capítol 2	La guerra de Sicília (1300-1302)	19
Capítol 3	Cap a Constantinoble (setembre de 1303)	27
Capítol 4	Primer hivern a Romania (1303-1304)	39
Capítol 5	La campanya d'Anatolia (abril-octubre de 1304)	57
Capítol 6	L'assassinat de Roger de Flor (30 d'abril de 1305)	73
Capítol 7	La Companyia desafia l'Imperi (maig-juny de 1305)	95
Capítol 8	Les victòries sobre l'Imperi (juliol-final de 1305)	107
Capítol 9	La República de Gal·lípoli (estiu de 1305- estiu de 1307)	117
Capítol 10	Guerres intestines (setembre de 1306-setembre de 1307)	127
Capítol 11	Matances i saqueigs a Tràcia i Macedònia (1307-1310)	139
Capítol 12	Les tribulacions de Muntaner i de l'infant Ferran (maig-setembre de 1307)	155
Capítol 13	Punt final per a Rocafort (finals de 1308)	169
Capítol 14	Fracàs a Tessalònica (1308-1309)	173
Capítol 15	De camí cap a Grècia (1309-1311)	185
Capítol 16	Finalment una pàtria! (1311-1388)	199
Glossari		209
Cronologia		215
Índex de noms personals		221
Bibliografia		227
Taula cronològica d'il·lustracions i crèdits fotogràfics		233
Agraïments		238

Robert Vinas és historiador i paleògraf nord-català que s'ha especialitzat en l'estudi dels templers, en l'obra de Jaume I el Conqueridor i en les cròniques catalanes.

Agnès Vinas és professora agregada de Literatura Clàssica i ensenya literatures francesa, llatina i grega en un institut a Perpinyà.

En aquesta edició de *La Companyia Catalana a Orient*, Agnès i Robert Vinas han comptat la col·laboració de Josep Antoni Aguilar i Xavier Renedo (pel que fa a la versió en català modern del text de Ramon Muntaner), d'Eusebi Ayensa (per la traducció dels textos grecs) i de Carme Plaza i Miquel-Lluís Muntané (que han traduït els textos del francès).

El setembre de 1303, una tropa d'almogàvers catalans i aragoneos, dirigida per Roger de Flor, s'embarca a Sicília per rescatar l'Imperi bizantí, amenaçat pels turcs. Al cap de vuit anys, després de moltes vicissituds i massacres, els aventurers supervivents conquereixen el ducat d'Atenes i funden un estat català que dura gairebé vuitanta anys.

Aquesta és la història, certament inversemblant i tanmateix autèntica, que aquest llibre intenta resseguir amb els documents dels que la van comentar: des del cronista empordanès Ramon Muntaner, que va formar part de la Companyia, fins a les fonts bizantines, llatines i sèrbies. Són veus que, al principi del segle XIV, ofereixen testimonis de la confrontació entre Orient i Occident a la Mediterrània, un xoc infinitament complex i perillós.

ISBN 978-84-232-0828-9

9 788423 208289